

ỌJỊ:
MKPURU NDU

Ọnụkwube Alex Alfred Anedo
Department of African and Asian Studies,
Nnamdi Azikiwe University, Awka
Dere

Umiedemede:

N’oge ugbo a, ụfọdụ ndị Igbo anaghizị ewebata oji n’ogbakọ ọbụla ha na-enwe. Ụfọdụ oge mgbe ha webatara ya, ha anaghị akwanyechara ya ugwu otu o kwesiri. Ndi Igbo di otu a bu ndi ji makana ha ghotara utu Onyeocha, were si na nke nne na nna ha na-elu ilu. Iji kpughee obi ndi di otu a n’ihe gbasara oji, e mere ka a ghotu na oji na-egosi nnabata nye obia n’ala Igbo, na ihe masiri onyeigbo meere obia na-enyeghi ya oji, o putara na o nabataghi obia ahụ. A kowara udi oji di iche iche – oji ugo na oji mmemme. O bu n’ oji mmemme ka e nwere oji Igbo na oji Awusa. A kowakwara ihe mere e ji akpo ha aha diga otu ahụ. E mere ka a ghotu mputara oji: nnabata, udo, idinotu, ihuidiocha, obiuto, dgz. N’aka nke o ozo, a hughi ya maobu e meteghi ya mma n’ogbakọ ndi Igbo, na-egosi ogbaghara. E gosiputara mmemme oji di iche iche dika iche oji, igọ oji, iwa oji na ita oji. Ebe onye obula nwere ike ita oji, o bughị onye obula nwere ike iche, igọ maobu iwa oji n’ala Igbo. A gakwara niihu kowaputa mputara ibe oji ga – oji agbaghi ibe, oji ibe abuo, ibe ato, anọ, ise, isii na asaa. Oji n’onwe ya nwekwara nsọ. A kowaputara nsọ ndi ahụ nakwa ihe gbasara ukwu oji, nchekwa oji, mmalite oji n’ala Igbo na uru oji bara. E wetere edemede a na ngwucha site n’ikwu na Chineke kere oji hanye ya n’aka ndiichie ka o buru igodo mmekorita mmadu na ibe ya, mmadu na ndiichie nakwa mmadu na Chukwu. Nke a na-egosina ebe oji batara, na uzọ ndi ato no ebe ahụ. Ha bu mmadu, ndiichie na Chukwu nke na-egosi ndu n’uju ya.

Abstract (English version):

In recent time, some Igbo people do not bring in kola nut to any ceremony of theirs and even when they do, they do not handle it the way it should be handled. To such people, it is associated with idol

worship and as such, it should be done away with. .In order to disabuse the minds of such people about all these important kola nut rites , this paper tried to explain that kola nut , even though is small, it is mighty; though it is a classless nut when distantly observed but classy when subjected to the crucible of reason for what it represents. In the words of Shakespeare, “Things are not what they seem”. It went further to explain that in its smallness, kola represents so many variables. Most importantly, it stands for hospitality, peace, unity, conviviality, joviality, et cetera. On the other hand, its absence or mishandling in Igbo gatherings – social or otherwise, invariably can generate confusion in such a way that nothing can move till it is brought in. The paper also made attempts to explain some kola rites: presentation of kola, blessing, and breaking, sharing and chewing of kola. Here, apart from chewing which anyone can do, not everyone has right to present, break, share or bless kola nut among the Igbo. It went on to explain the messages of oji when broken especially with regard to the number of cotyledons it has. Kola itself has laws. These were explained. This paper came to conclusion by saying that God created kola and handed it down to ancestors as a symbol of communication between himself, the ancestors and God. This to the Igbo signifies that wherever kola comes in, God, ancestors and man are in communion with one another.

Okwu Mmalite :

N’uwa a mmadu no n’ime ya, mba obula nwere usoro obibi ndu nke aka ha mere ha ji ebi otu ha si ebi. Ndi ocha nwere usoro obibi ndu nke ha otu ahụ ndi isiojii siri nwekwa nke ha. A bja na mba ndi isiojii, agburu obula nwekwara usoro obibi ndu nke dijiri naani agburu ahụ. Ya mere na a bja n’ala Najirja, agburu obula – Awusa, Efik, Igala, Igbo, Ijo, Kanuri, Tivi, Yoruba, diri gawazja, nwegasiri usoro obibi ndu nke e jiri mara ha.

Usoro obibi ndu a metutara otu ndi siri mmalite, udi ndu ha na-ebi, udi nri ha na-eri na otutu ihe ndi ozozo e jiri mara ha. Okwu a bjakwara daba n’ihe Ogbalu (1981:7) kwuru. N’okwu ya, “Obibi ndu mba obula metutara otutu ihe. O metutara ... udi ekike maobu uwe ha na-eyi,

mmetute di n’etiti mmadu na ibe ya na otu ha si eche echiche.”

A bja na ndu ndi Igbo, a gaghị agụ ogụ onu. E debe ihe gbasara ndu ndi Igbo n’akwukwo, o nweghi ebe o ga-aba niihina o kariri akari. A gaghị asi ka e dee gbasara usoro ochichi ha, hapu ndi ozozo. A gaghị ahapu ndi ozozo, dewe naani usoro ekpemekpe ha. O bughikwanu usoro mmekorita ha na mmadu ibe ha ka a ga-asi ka a kowa maka ya ma hapu ndi ozozo. N’otu aka ahụ kwa, o nweghi onye ga-enwe ike idetacha ihe gbasara akunauba ha ma ya foduzia akuku ndu ha ndi ozozo. Ka o sila di, e tere ugba, e tere azu, a ga-ahoro oji nke bu osisi ndu n’ala Igbo ma kowaara uwa ka o si metuta ndu ndi Igbo.

Oji:

Ndi Igbo bu ndi e ji inabata obia wee mara. Ha na-eme nke a site n’uzo di iche iche. Na mbu onye Igbo obula obia bjakwutere na-egosi obia ahụ na ya nabatara ya n’eziokwu site n’otu o siri dowe ihu maobu megharia ahụ. Mmeghari ahụ a metutara ikwe onye obia n’aka, imuri amu, inwe onu, ibi oma nakwazi ibunye obia oche ka o noro odu.

Ihe ndi a bu ihe ndi na-aputakarị ihe na mmekorita mmadu na ibe ya na ndu ndi Igbo. Otutu oge, mgbe onye Igbo nyechara obia oche ka o noro ala, ha na-aga n’ihu ju korita onwe ha oha ezinaulo ha di iche iche. Ma mgbe ha na-eme nke a ka a na-echere obia ahụ oji.

Oji di n’udi n’udi. E nwere oji e ji afara eche. O nwere ike buru afufa, opapa, mmanya, nzu, ego maobu akuilu. A na-ejikwa mmiri, ose maobu oji osisi. Ihe niile ndi a bucha ihe ndi Igbo kporo oji a na-echere obia mana nke a ga-eleba anya n’ihe omumu a bu oji osisi.

“N’ebe ndi Igbo no, a gaghị ekpughecha maobu ghotacha akuko maobu ihe omimi gbasara oji na ndu ndi Igbo” (Idigo, 2002:11). Mkpa oji di na ndu ndi Igbo o kachasi ka o si metuta mmekorita mmadu na ibe ya nakwa ekpemekpe abughi ihe e ji onu ako. Onodu ya n’ihe mmemme nke onye na nke ohanaze aburula “a hughi na e meghi.”

Oji dika a marala bu mkpuru akuku nke o bu ndi Yoruba na Mpaghara Odida Anyanwu ala Najirja na-akoputa ya ebe ndi a maara ji ya mere nri bu ndi Awusa na ndi Fulani na Mgbago Ugwu ala Najirja, ma ndi a maara na Najirja na-eke ma na-asopuru ya bu ndi Igbo, ndi

bi na Mpaghara Oṅwṅwa Anyanwṅ nke Najirija. O di egwu, mkpuru osisi anaghi eme ka aguru guo mmadu, o bughu nri n'onwe ya, nke o na-abu ihe uto e ji atacha onu ma e richa nri, ma nodu n'ime ya were onodu di elu ma gbaa okpurukpu na ndu onye Igbo. Oji bu mkpuru anaghi esi isi n'udi obula, o maghi mma ahụ nke iji ya mere ihe nkiri, ma mgbe obula ndi Igbo mmadu abuo maobu ato nokonatarara, ajuju ga-aputa ha nonu bu, "o nwere onye ji oji ebe a?"

Olee ihe mere oji jiri buru ihe e si na ya ekpere ma na-arota ihe n'aka Chukwu na n'aka ndiichie? A ga-ewe ya ka alusi ka a ga-ewe ya ka ugbo e ji ebu mkpa eche Chineke n'ihu? O buru alusi, olee ihe mere e ji ekpekwasu ya ekpere, olee ihe mere na a na-awa ya awa, taa ya ma lokwa ya elo? Na mmalite, kedụ ihe mere e ji akwanyere ya ugwu ma na - asopuru ya n'awa ndi Igbo?

O bu nihi nsọ oji di na mkpa o di nke di okputorokpu mere ihe omumu a jiri di mkpa iji mee ka a ghota nke oma onodu ya na mmekorita mmadu na ibe ya nakwa n'ekpemekpe nke putara ihe na ndu ndi Igbo.

Ukwu Osisi A Kporo Oji:

Oji bu ukwu osisi na-eto na Mpaghara Odida Anyanwṅ Afirika, na-amj ezi mkpuru e ji eme ogwu ma wekwara ya na-eme mmanya. A bja na Najirija, ndi Yoruba, ndi Odida Anyanwṅ Najirija na-akoputa mkpuru osisi a n'ebe o di ukwu nke na o bu osisi na-enye aku na uba. N'ala Yoruba, osisi a na-amj ma okochi ma udu mmiri. O nweghi mgbe puru iche osisi a a kporo oji ji amj. Ka o sila di, a na-akotakwa mkpuru osisi a na mpara ala Najirija ndi ozọ. A bja n'ufodu mbala n'ala Igbo, ezinaulo na-akokwa oji nke ezinaulo ha na-ata.

Oji enweghi uto dika mkpuru osisi ndi ozọ ma bja buru nnukwu ihe na ndu ndi Igbo karja mkpuru osisi ndi ozọ. "O na-adi n'ogbe n'ogbe ebe otu ogbe nwere ike nwee mkpuru oji ise, isii, maobu karja" (Nwilo, Nnadi & Nwade, 2006: 13). Nke a putara na a bja n'otu mkpo oji na e nwere ike inwete otu oji ise, isii maobu karja. Idigo (2002:11) mere ka a mata na "... ihe obula a ga-eme n'ala Igbo dika idozu okwu, ogo mmuo maobu ile obia, ihe izizi a ga-eme bu iche oji." O masi ya ya buru ebe mmadu bjara n'afa, dibia afa ahụ aghaghi ichere onye bjara

be ya oji. Dika Anedo (2007:163) kwuru, "Ozugbo dibia afa weputachara ngwa afa ya, o cheere onye bjara be ya oji." Nke a bu iji gosi onye ahụ na a nabatarara ya nke oma, nihi ya na obi ga-eru ya ala ma mee ka o gwa dibia afa ihe bu mkpa ya. Mgbe a wara oji, o bukwa di nwe ulo na obia na-eke ma takwaa ya. O di mkpa ikowa ebe a na o buru na e mecha mmemme n'ala Igbo hapu oji, na o di ka a ga-asu na a churu aja ma a hughu udele. Isi mmemme obula n'ala Igbo bu oji. A naghị echetere ya onye maara ihe echetere n'ala Igbo makana o bu naani onye nzuzu amaghi na nwanne ya bu obia.

Udi Oji Di Iche Iche:

E nwere udi oji abuo. Ha bu oji mmemme na ojiugo. Oji mmemme bu ndi a@hu\$ a\$hu@ ha na-acha obara obara. Oji mmemme a dikwa uzọ abuo – oji Awusa na oji Igbo. A bja n'uzo oji mmemme abuo a, naani oji Igbo ka e ji ago ndu. E jighi oji Awusa ago ndu makana o no onodu ka ebenebe nke e kwuru si na "... o na-eme amara ka oji mana e jighi ya ago ndu." Ebenebe bu nnukwu osisi nke na-enwe nnukwu mgborogwu, obosara akwukwo, too ogo ka oji maobu akpuogwu ma nwekwa mkpuru nwere ibe abuo ka oji Awusa.

OjiUgo:

Ugo bu nnukwu nnunu a na-ahu n'ala Afirika nke nwere ogologo ukwu na ogologo olu ma na-acha ka aki mmiri igwe. Ndi Igbo were ya dika eze nnunu nke mere na ha na-aba "Ugobuze" dika aha. Ihe obula e ji ugo wee maa atu ya n'ala Igbo, gosiri ihe mara mma maobu ihe di mma. A naghị ahụ ugo kwa daa nke mere na ndi Igbo na-ekwu si "... anya huru ugo n'ula makana a naghị ahụ ugo daa."

Osuagwu (1979:8) kowara na "... ndi Igbo nwere ojiefu na ojiugo." Ojiefu dika Osuagwu kowara bu nke mmemme ebe ojiugo putara oji nke ahụ na-acha zaa. Ihe mere e ji akpo ya ojiugo aputaghi na o bu ugo nwe ya kama o bu nihi na o nwere njirimara niile nke eze nnunu ahụ a kporo ugo nwere. Ojiugo na-adi ukọ ka nnunu ahụ a kporo ugo n'onwe ya. O mara mma ma na-enwukwa zaa ka nnunu ugo. Otu ahụ ihe obula gbasara nnunu siri di onu, ka ojiugo siri di onu. Iji maa atu ebe e rere ojiefu naira iri, mara na a ga-ere ojiugo ha ka ya naira iri

abuo. Inye mmadu ojigogo gosiri oke ihuoma na ihunanya puru iche. Dibia gbanye ojigogo n'aja, ihe o putara bu na aja ahụ di sam.

Nkenudj Oji:

Ndi Igbo kewere oji n'udi abuo maobu uzọ abuo. Ha bu nke a kporo oji Igbo na oji Awusa.

Oji Awusa:

Oji Awusa bu udi nke ahụ na-agba naani ibe abuo ka mkpuru osisi ebenebe. E jighi ya ago ndu niihi na o na-agbakari naani ibe abuo. Igbo were ya dika oji ogbi otu ahụ ha jiri were oji Igbo gbara naani ibe abuo. Oji di otu a dara ogbi nke mere na o nweghi ozi o puru izi ndi mmuo ma e were ya rjo ha arirjo. Idigo (2002:14) kwadoro echiche a site n'ikwu na "...oji Awusa bu oji ogbi nke na o dighi ezi ihe o kwuru, niihi ya o nyeghi ndi wara ya ezi ntukwasioji." O mere ka a mata na o bu ya mere ndi Igbo ejighi ewe oji Awusa dika ihe obula maka iji gwoo ogwu maobu iji mee mmemme.

O bu udi oji a ka ndi okammuta sayensi kporo "cola nitida" ma Igbo kporo ya oji Awusa niihi n'agbanyeghi na o bu na ndida Naijiria o kachasi n'odida anyanwu ka a na-akoputa ya, ndi ji ya mere ihe oriri bu ndi Awusa.

Oji Igbo:

Udi oji a ka ndi okammuta sayensi kporo "cola accuminata". A kporo ya oji Igbo niihi na o bu ya ka ndi Igbo na-akoputa ma wekwere ya kporo nnukwu ihe na ndu ha. Oji a a kporo oji Igbo bu a hu dimkpa a hu ogologo imi ya n'ihe gbasara omenala Igbo. A kporo oku maobu izu ma oji abjaghi, a mara na e zubeghi ezu.

Udi oji a ka Igbo ji ago ndu. O na-agba otutu ibe putakarisi ihe di iche iche na ndu ndi Igbo. Ufodu na-agba ibe ato; ufodu ibe ano, ise, isii maobu asaa. O bukwa n'oji Igbo ka e si enwete ojiefu nke na-acha mmemme na ojigogo.

Mputara Oji:

Ike di n'oji bara uba. Ugwu a na-akwanyere ya ebuka. Idigo (2002:30)

kowara oji dika "odimkpumkpum eme ire". O gwara n'ihu kowaa oji ka "... njirimara idinotu; udo; obi anuri na nnabata mmadu nabatara mmadu ibe ya." Ogbako obula ogbaghara di, oji bata, udo abata, ndu abata. Ya mere ndi Igbo ji asi na "Onye wetere oji wetere ndu." O di mkpa ebe a imata na onye nyere mmadu ibe ya ndu huru ya n'anya. Niihi ya oji na-egosi ihunanya. O bu ya mere ndi Igbo ji ewebete ya ebe a na-agba oriko. Ebe obula e kpeziri mmadu maobu otu abuo na-ese okwu, o bu oji ka ha na-atakorita iji gosi na ihunanya, udo na idinotu abatala n'etiti ha.

MmemmeOji:

Ufodu ndi derela akwukwo gbasara oji kwekoritara na oji bu isi mmemme ma burukwa ihe e ji ele obia. Ha kwekoritara na o nwere ufodu mmemme o ga-abu oji adighi, o gaghi enwe isi. Ha bu igoo ofo, ilu nwaanyi, ikpezi ikpe, diri gawa. Nwilo, Nnadi na Nwade (2006:16) gwara na "Oji bu ide ji mmemme obula ma buru mgbako na nzuko n'ihe gbasara mmemme."

Ogbalu (1979: 28) gwara na "...oji na-egosi obioma mmadu nwere n'ebe ibe ya no, maobu n'ebe chi ya no. Ya mere na ihe obula a ga-eme n'ala Igbo, ihe izizi a ga-eme bu iche maobu igoo oji". O gara n'ihu mee ka a mata na o nweghi ebe ndi mmadu gbagbara n'ala Igbo a ghaghi ichoba oji. Mmadu nwere ike bia n'ulo mmadu, onye o biara be ya egbuere ya okoko maobu ewu, nye ya nri maobu manya ga-eju ya afo, ma o buru na o nyeghi ya oji, onye obia ahụ ga-asi na o jighi ezi obi nabata ya. Ma mgbe a huru obia chete oji, o nwegasiri mmemme na-esochi ya azu. Mmemme ndi ahụ bu: iche oji; igoo oji; iwa oji; na ita oji. Mmemme ndi a ka a ga-aga n'ihu ugbo a mee nkowa ha n'otu n'otu.

Iche Oji:

Osuagwu (1979:2) kwuru na "... iche oji bu ihe zuru Igbo onu mana uzọ e si eme ya di iche iche." Dika e kwuru na oji bu "odi mkpumkpum eme ire" ma burukwa ihe a na-akwanyere ugwu puru iche, iche oji bu otu n'ime mmemme a na-eme gbasara oji n'ala Igbo. O buru oji a ga-enye otu onye, onye nwe ulo ga-etinye ya n'okwa oji maobu n'efere

oji, bunye obia ahụ si ya, “Oji abia.” N’obodo ụfọdụ dika na mpaghara Ọmambala, a na-etinyekwa ya ego a ga-eji waa ya. Nke a ka a na-akpọ “ego oji”. Ego a bụ obia ahụ ga-ewere ya. Ọ bụrụ n’ogbakọ obula, ọ bụ onye wara oji nwe ya.

Ọ bụrụ oji ụmụna, n’ebe ụfọdụ, e weputa oji, e bunye ya onye kacha bụrụ okenye n’ime ha si ya cheere ụmụna. N’ebe ụfọdụ kwa n’ụ a ga-ebunye okenye kacha metuta onye butere oji ka o buputere ụmụna. Ọ bụrụ ebe obia biakwutere nwoke na ezinaụlọ ya, nwaanyị nwoke nwe ụlọ na-agba mbọ chọọ oji ma bunye ya di ya ka o meere obia. Ọ dika mkpa imata na tupu e chee oji, na a na-asa ya mmiri. Nke a bụ iji hụ na ọ di ọcha nke na-egosi na ndi Igbo ejighi idi ọcha egwuri egwu. N’otu aka ahụ kwa, a na-agba mbọ hụ na e bunyere onye obula ga-eso taa ya bụ oji mmiri ikwo aka, ọ kachasi ndi maobu onye obia. Mmiri ikwo aka a na-egosikwa ezi nnabata e nyere obia ahụ ma mekwa ka onye ga-esonye n’ita oji ahụ ejighi aka ruru unyi wee were oji makana ime otu ahụ, ga-abu irite orakwu.

Oge ụfọdụ kwa ọ bụrụ na e buputa oji, a na-etinye ya nzu. Nzu n’ala Igbo na-egosi idi ọcha, nnabata maobu obiocha onye nwe ụlọ nwere n’ebe obia maobu ụmụna ya nọ. Mgbe nzu so oji puta, tupu a banye mmemme igọ oji, a na-ebu ụzọ tụọ nzu. A na-atụ nzu, a naghị enye ya mmadu n’aka. Onye kasi bụrụ okenye maobu di nwe ụlọ na-ebu ụzọ atụ nzu. Ọ tusa, ọ tuga ya onye nosoro ya maobu onye sotara ya n’okenye. O nweghi usoro kama ihe di mkpa bụ na a naghị enye ya mmadu n’aka. Ọ bụ onye tusa o dowere ogbo ya n’ala ka o were tụọ nke ya.

Ọ di mkpa ka a mata na itụ nzu bụ otu ụzọ ekpere na-aputakarị ihe ma dika mkpa na mmemme igọ oji. Ka o si kwuru bụ na o nweghi onye obula a tuga nzu ga-ewere ya tuga onye ozo na-ekwukwasighi ya okwu. Okwu a na-ekwu abughi okwu nkiti kama ọ bụ ekpere. Ekpere e ji obiocha ekpe makana onye ji nzu ji obiocha nke na a hụ onye di otu ahụ, ochi adi ya n’eze. Ya mere na mgbe onye Igbo welitere nzu, o nwere ike kaa akara n’ala. Ụfodu na-aka akara anọ nke putara ahia anọ n’izu ndi Igbo. Ụfodu na-aka nzu okirikiri, akara anọ n’ime akara okirikiri maobu akara obula si onye ahụ n’obi puta.

Mgbe onye Igbo na-eme otu a ka o na-ekpe ekpere n’elu nzu ahụ. Ihe ndi a bụ iji chọọ ihuoma ndiichie, ndi mmuo di iche iche na ahia anọ di n’izu.

Igọ Oji:

N’ala Igbo dum, onye ọ diiri bụ igọ oji bụ onye kacha bụrụ okenye n’ogbakọ dika n’ụmụna. Ka o sila di, onye ga-agọ oji sitere n’onodu a nọ na ya. Ọ bụrụ ogbakọ ụmụna, onye ọ diiri bụ onye kacha ndi ọzọ bụrụ okenye. Ukaegbu (1985:44) hukwara ya otu a wee si “Igọ oji diiri onye kacha bụrụ okenye maobu eze n’ogbakọ obula. Ka o sila di, okenye kacha mma makana ọ bụ okenye nọ ndiichie nso.” Ọ bụrụ ebe a na-efe alusi maobu ala, onye oji diiri ga-agọ ya bụ onyeisi nchujaja maobu ezeala.

A bia n’ebe ụfọdụ ebe mmadu gwara ogwa, ebe a maghi onye kacha bụrụ okenye, ọ bụ onye ụlọ na-agọ oji kama ọ bụrụ oji e nyere obia, ọ bụrụ ebe a na-etinye ego oji dika na mpaghara Ọmambala, obia ga-ewere ego ya. Ihe a mere na otutu oge, e bunyecha obia oji, o kelecha ekele, o bughachi ya azu si, “Oji eze dika eze n’aka.” Okwu a bụ ụzọ e si ario onye nwe ụlọ ka ọ gọ oji. Odikwa mkpa ka a mata ebe a na onye biara be mmadu, bụ eze ka o chiri ya.

Naani ihe ga-eme ka onye a nọ be ya maobu onye bụ mmadu okenye ghara igọ oji, bụ ọ bụrụ na ogọ onye di otu ahụ maobu nna ya ochie (onye ọ bụ nwadiala be ya) nọ ebe ahụ. Nke a bụ iji kwanyere onye di otu ahụ ugwu.

Ndi Igbo na-ekwu n’okwu si na “Ọ bụ onọ n’ulo mara diokpara okuko.” Ọ bụ ya mere o ji di mkpa na di nwe ụlọ maobu okenye maobu kwa nụ ezeala maka na ọ bụ ya ma aha alusi na mmuo maobu ndiichie nọ be ha a ga-akpoku n’igọ oji ahụ. Ọ bukwa ndi maobu onye di otu a maara asusu mmuo na ndiichie nọ be ha nke na ha kwue okwu, mmuo be ha aghota. Ọ bụ ya mere Ukaegbu (1985:44) jiri si na “Okenye kacha mma makana na ọ bụ okenye nọ ndiichie nso.” Obia ebe a nọ ka onye amaghi ihe makana onye anoghi mgbe e liri ozu mgbe ụfodu na-esi n’ukwu abo.

Igọ oji na-abu ihe agbamume nye onye na-agọ ya na ndi nọ ebe

a na-ago ya. Nke a bu eziokwu niihina “Oji n’omenala ndi Igbo bu igodo siri ike e ji akpope obi mmadu na mmufo di iche iche” (Egbeson, 2001:40). Mgbe onye Igbo na-ago oji, o na-ebu uzof kpokue ala obodo of zodoro ukwu ka of bia taa oji. Of buru na of kpocha ala obodo ahuf, ndi ofo of ga-akpoku bu ahia di n’izu Igbo, alusi di iche iche, ndiichie na Olisebuluwa.

A na-akpoku ha ka ha bia sonye n’oriko ahuf di oke mkpa. Nke a bu ka obi wee di ha ofha iji nonyere ndi di otu ahuf n’ihe ofula ha na-eme. Mgbe nke ahuf gachara, ihe ofo bu irio ha maka ihe ise kacha onye Igbo mkpa na nduf. Of bu maka ihe ise a ndi Igbo na-ario oge ofula mere ha ji ekwe “ise o” na ngwucha igof oji ofula. Ihe ise ahuf di ka Idigo (2002:32) kwuru putara , “... ogologo nduf; ihe nduf ji ato ofo; azy; udo na mee mmadu ka ! chorof ka mmadu mee gi.” Of buru na a gochaa oji, ihe na-esote ya bu iwa oji. Ma ka o sila di, tupu a kowaa ihe gbasara iwa oji, of ga-ama mma ma of buru na a horof ma kowaa ihe ise a ndi Igbo na-akpu n’ onu na ngwucha ekpere ofula n’otu n’otu. Ha bu:

Ogologo Ndu:

Onye Igbo ofula na-ario Chineke ka o nye ya ogologo nduf. Ekpere ogologo nduf ha na-ekpe bu ka ha wee nwe ike ihuf umuf umuf ha. Ha na-ekpe ekpere ilo uwa makana of bughuf onye ofula nwere ike ilo uwa. Onye Igbo achoghi onwu ike. Of buru ya ihe mwute niihina of maara n’otu uzof maofbu nke ofo mgbe of bu okorobia, na o meforof mmadu ibe ya. Niihi ya, of masiri ya inof ogologo oge iji wee mezie nduf ya n’okenye. Onye Igbo maara na of bu naani so na ya meziri nduf, ga-eme ka of loof uwa ma nwe udo n’uwa ya ofo.

Ihe Ndu Ji Ato Uto:

Igbo ekweteghi n’idabere na mmadu ibe ya. Ibi nduf aririo na-ewe ya iwe. Ya mere, of kaara ya mma na ya nwuru anwu kariia irio aririo. Igbo were aririo ka aruf nwere ike ime na nduf ya. Ndu mmadu na-ebi na-enweghi akunauba, di ka ihe ruru unyi nke mmadu ekwesighi inabata. Iji nwete nke ya, onye Igbo na-agba mbof otu o nwere ike iji hu na ya bu onye onyinye kariia onye aririo. Ya mere e ji ahuf ndi Igbo

n’akuku uwa niile. Ya mere ha ji ario Chineke ka o nye ha ihe nduf ji ato ofo maka n’echiche ha, “Ubjam bu ofia.”

Azy:

Na nduf ndi Igbo, nwa bu onyinye kacha onye si n’aka Chukwu ma e wezuga nduf. N’agbanyeghi na ndi Igbo huruf akunauba n’anya nke ukwu, ha ejighi ya atunyere nwa. Of bu ya mere na ha nwere alumu di di iche iche iji hu na nwa akoghuf ha. N’kwado nke a Idigo (2001:37) kwuru si na “Ofutu nwaanyi nwoke lutara na-amutara ya ofutu umuf nke na-ewete ofutu aka n’ugbo.” Nke a na-emekwa ka nduf na-atof ofo n’ime obodo. N’agbanyeghi nke a o nweghi onye Igbo na-enwe obiafuruf ihuf na ama ya ga-echi niihi amutaghuf nwa. Niihi ya, “... a na-ewere nwaanyi amutaghuf nwa ka ihe lara n’iyi” (Basden, 1988:213). N’eziokwu, mgbe nwaanyi di otu a nwuru, a na-agbapu ya afo tupu e lie ya iji mee ka of mata na ya ga-amuta nwa n’uwa ya ofo.

Igbo kwenyere na nwa bu ndo. Of di ka nku mmadu kpara n’ ofochuf nke o kwesiri inya n’udummiri. Onye enweghi nwa rute n’uhuruchi nke nduf ya, of mata ka uwa di. Niihi ya Igbo achoghi nduf mkputof n’okenye, ha were na-ario Chineke ka o nye ha omumu.

Udo:

Ndi Igbo bu ndi huruf udo n’anya. Ha achoghi nsogbu na nduf ha. Ya mere na mgbe ofula ha welitere oji, ha na-ekwu maka udo nke tinyere ha n’ iba aha di ka - Udoka

Mee Mmadu Ibe Gi Otu ! Chorof Ka Mmadu Ibe Gi Mee Gi:

Ndi Igbo na-asuf na o mee n’ahuf onye ofo, of di ka o mere n’osisi. Ha wee na-asuf ka mmadu ibe ha mee ha ihe ga-amasikwa ha onwe ha ka onye ofo mee ha. Of doro ewu na okuko anya na mgbe mmadu anya doro edo bu uzof tuf onwe ya mbof, of fuf ya ufuf, of gaghuf amazuf ama tuf ya mmadu ibe ya. Isiokwu ebe a wee buruf ka e nwee ihunanya n’etiti ha na agbataobi ha.

Otu Oji Di:

Oji enweghi otu a ga-asuf na of na-adi. Onye kaa, of kagha. Kama ihe e nwere ike ikwu bu na of na-adi ka mkpuruobi. Oji Igbo na-enwe nkewe

n'etiti otu ibe na ibe ya nke mere o ji adi mfe n'owuwa. A na-eji mbo atuwa ya site na nkewe diga n'isi ya. Oji Igbo na-enwekarị ibe abuo, nke mere o jiri di iche n'oji awusa, nke na-abu naanị ibe abuo.

Iwa Oji:

Otu e si awa oji n'ala Igbo sitere n'onuku maobu mpaghara ebe a no awa ya. Ukaegbu (1983:43) kwuru si, "Na ndida ala Igbo, nwata n'ogbakọ obula na-awa oji, ebe okenye na-awa ma a bja n'odida mgbago ugwu anyanwu na mgbago ugwu owuwa anyanwu ala Igbo." Ihe o putara bu na a na-esite n'iwa oji mara ka e si buru ogbo. N'obodo ufodu, o bu okenye gorọ oji, na-awa ya. N'ebe ozọ kwa, o bu nwata ka a na-ebunye ya ka o waa. Ma tupu nke a eme, okenye ga-ebu uzọ goro ya bu oji. Ya mere Ekwealor (1998:38) jiri kwue si na "... n'ebe ndi a, e were iwa oji dika ozi nwata na-agara ndi kasị ya buru okenye." Ma ka o sila di, o bu onye wara oji ka akaoji maobu ireoji dijiri. O kwesiri ka a mata ebe a na oji enweghi aka nke o na-enwe ire kama ihe a na-akowa ebe a bu otu ibe oji nke onye wara oji kwesiri iwere n'udi nru a na-efe ya dika okenye. N'aka nke ozọ, o na-egosikwa na a na-eri ihe ahụ eri maobu na o nweghi ihe ojoo di n'ime ya. O doro anya na mgbe mbu Eri nyere ndi obia ndi amaghi ihe oji bu, o bu uzọ taa ya iji gosi ha na o bu ihe a na-ata ata.

Ihe di mkpa bu na o bu nwoke wara ya bu oji. Nwaanyi anaghi awa oji ebe nwoke no. Naanị ebe o bu sooso ndi nwaanyi no ka nwaanyi nwere ike iwa oji. Ma tupu o mee nke a, o ga-abu nwaanyi kacha ndi ozọ buru okenye maobu chie echichi. A sigodijiri na nwoke no ebe ahụ bu obere nwa, nwaanyi apughi iwa oji ahụ.

Ozugbo a wara oji ihe a ga-ahuzi bu otu o siri gbaa n'ibe n'ibe. Ufodu oji na-agba ibe abuo, ato, anọ, ise isii maobu asaa. O nwekwara nke anaghi agba ibe obula. Ihe a ga-aghota bu na ibe obula oji gbara, nwere asusu o na-asu. Asusu ndi a bu nke a ga-eleba anya n'oge adighi anya.

Mputara Ibe Oji:

Dika e kwurula na mbu na ibe oji ole oji gbara nwere ihe o na-egosiputa, a ga-elebazị anya n'asusu niile oji na-asu mgbe a wara ya.

Oji Mvalidamvi (Oji agbaghi ibe):

Oji agbaghi ibe ruru aru. Igbo na-akpo ya oji ogbi niihina o nweghi ihe obula o kwuru. A naghi ata oji di otu a ata.

Oji Ibe Abuo:

Ukaegbu (1991:42-43) mere ka a mata na oji gbara abuo bukwu oji ogbi nke o dighi ezi ihe o kwuru; O nyeghi ndi wara ya ezigbo ntukwasioji. O bu ya mere e ji akpo ya oji nwaanyi. O na-egosi na egwu di makana ebe mmadu abuo na-akpa nkata ma otu onye n'ime ha anaghi ekwu ihe obula, onye nke ozọ ga-amalite nyowa ya enyo. Ihe ozọ mere e ji akpo ya oji nwaanyi bu na o na-adi ka ibe ahụ nwaanyi abuo

Ogbalu (1979:18) makwara ka a mata na ihe oji di otu a kwuru bu na onye ahụ agaghi amuta otutu umu, na ole na ole o mutara agaghi ezucha oke na mmadu. Onye wara oji di otu a na-awufu ya na mbara iji gosi njuwapu isi n'ihe oji ahụ na-ekwu. Ogbalu mere ka a mata na n'ebe ufodu, na a na-akpo ya oji obara ebe ufodu na-aga nke dibia iji mata ihe butere ya udi ihe ojoo ahụ.

Oji Ibe Ato:

Nke a bu oji ikenga. O putara aka dike, ogologo ndu, omumu na akunuba. Ogbako e nwetere udi oji a, a na-enwere ya afuri makana o bu ezigbo ihe.

Oji Ibe Anọ:

Oji gbara anọ na-egosi ahia anọ di n'izu ahia ndi Igbo. O putara izu oke. Idigo (2002:14) kwuruna o dika oji ndi mmuo na mmadu ji emekorita. O kowara n'ebe ufodu na a na-atufu iperipe ya n'ezị maka dika nri umu mmuo, na a dighi ata ya. O kowakwara na udi oji a na-eziputakwa omumu maobu ubara umu. Na nkowa ya, a waa udi oji a, onye wetere oji ahụ ga-enye onye wara ya ego. Ego ahụ na-egosi na onye wara ya wetere ihe oma n'ezinaulo ahu.

Oji Ibe Ise Isii Na Asaa:

Oji gbara ibe ise, isii na asaa na-egosi ubara maobu omumu. O putara ezigbo ihuoma, omumu na chioma. (N'ebe ufodu dika Isiukwuato na

Oduma, a naghị ata ya ata ma ọ buru nke ibe isii). A na-ekeechi ya dote, weta oji ozo waa. Ubochi a ga-atope ya taa, a ga-ezi ndi mmadu, gbuo ewu, maobu okuko were meere ya emume puru iche. Ndi bbara nu ga-aturu onye ahụ ego ma riekwa, n̄u.

Ita Oji:

Mgbe obula a wachara oji, a na-agba mbu hu na o rutere onye obula no ebe ahụ. Niihi ya a na-epericha ya otu onye obula ga-esi nwete ya. “Ya mere na mgbe obula a wara oji, onye obula ekere nke ya” (Egbeson, 2001:40) ma onye o rughi, Igbo na-asị ka ndu rutu ya. Ebe a ka udo, ihunanya, idinotu, na ndidi oji na-ewete na ndu ndi Igbo kacha aputa ihe. Onye obula na-esonye n’iri mkpuru idinotu a. O bu ya ka Uzuoku (1983:14) jiri kpoo ya “... osisi ndu na udo nke a naghị echefu n’ekpere ututu.” N’eziokwu oji na-aso okwu. “Site n’oriko nke a nke bu ihe mbu na nzuko ndi Igbo, o nweghi okwu obula siri ike agaghị enwe isi” (Egbeson, 2001:40).

O buru ebe mmadu hiri nne, e wezuga akaoji maobu ireoji nke onye goru oji na-ewere, a na-awari ndi ozo ka o wee zue. N’ufodu ebe, a naghị enye mmadu oji n’aka. Onye obula na-etinye aka n’okwa oji ahụ ewere nke ya. Naani ndi nwaanyi ka a na-enye oji n’aka. Nke a bu makana a maghi nwaanyi di ocha itinye aka n’okwa oji niihina ngwere niile makpu amakpu a maghi nke afo na-arụ. N’ebe di otu a, o bughị naani na okwa oji bu ihe di aso nke na nwaanyi adighi ocha agaghị amanye aka na ya, ihe kpatara nke a bu ihu na onye di otu ahụ amanyeghi aka n’efere nri ndiichie, ndi nchujaja na ndi ozo. Nke a ahụ ga-abu imeru idi aso ha. Ndi ozo a na-enye oji n’aka bu ndi ohu na ndi osu ma o buru oji a goru ala. Ndi di otu a enweghi ike imanye aka n’okwa oji ala. Ihe mere nke a bu na e were ha dika ndi e nwe enwe. Niihi ya, ha na ndi nwe ha ekwesighi iriko nri n’otu okwa.

Nso Oji:

A choputara na oji dika otu ndi Igbo siri were ya, nwere nnukwu onodu n’ebe ofufe, echiche, nkwenye na ndu ndi Igbo. Ndi Igbo were oji dika mkpuru osisi di nso nke mere ha ji akwanyere ya uguw puru iche karja mkpuru osisi ndi ozo.

Oji Igbo nwere nso di iche iche a na-asoro ya. Ajamma (2005:21) kowara na nwaanyi anaghị awa oji ebe nwoke no, nwaanyi anaghị ari elu oji ma onye ruru aru anaghị awa oji n’ogbako. N’Udi nke di na steeti Enugwu, a ghotara na mmadu anaghị agba ukwu ufuru agho oji ma nwaanyi enweghikwa ike iji nku oji sie nri. Ma na nkowa nke ya Idigo (2002:57) kowara na ndi Igbo anaghị agho oji agho kama o nabu o kacha o were aka ya daa, onye nwe ya atuturu ya, wuputa ya, taa maobu chekwebe ya. O kwuru na o buru na a gho ya maobu gbujipu anaka ya, o kwusi imita mkpuru. Na nkwado okwu a, Anedo (2004:63) kwuru na “... ndi nwaanyi apughị igho oji n’ala Igbo ma ugbu a ala a ruola na ha na-aghozi oji.” Igbo kwekoritara na o bu naani ndi okenye nwoke nwere ike iji nku oji nyaa oku n’obi ha.

Nwaanyi enweghi ike iji aka ya bunye obia oji ma di ya maobu nwanne di ya noro ya ebe ahụ. A naghị awacha oji n’ime ulo tupu e cheere ya obia. N’otu aka ahụ, a naghị ago oji n’ulo onwu. N’ebe ufodu, ogo maobu nwadiala anaghị awa oji n’ebe ogo maobu nna ya ochie no.

Nchekwa Oji:

A hapu na-enyeghi ya ezi nchekwa, o gbaa utu maobu kpoo nku. O na-aso anwu maobu okpomoku, maobu utu. O buru na a hapu ya n’anwu maobu okpomoku, o kpoo nku ma sie ike otita. Nke a na-eme ka o buru ihe lara n’iyi. O buru na o nwee ka e siri cheere ya ndi mmadu otu ahụ o kporo nku, a gaghị ata ya ata. Ya mere na o buru na o sie ike otu ahụ, o baghi uru inye ya mmadu ka o ghara idi ka a nabataghi obia ahụ.

Maka ihi ihe ndi a, mgbe obula a wuputara oji na mkpo ya, a na-agba mbu hu na a wunyere ya maobu kechie ya n’akwukwo di ndu dika akwukwo ogilisi, jioko maobu une (ogede), werezie ya tinye n’ime konkon, ma hu na e kwuchiri ya ekwuchi nke oma. A na-agakwa ebe ahụ mgbe na mgbe obula iji na-amata otu o di. Oge obula a choputara na o nweela ebe kporo nku, a gbanwee akwukwo ndi ahụ. Oge ufodu, o nwee ka e siri huta mgbawa n’otu n’ime ha, a na-ewere eriri jikota ya onu.

Ukwu Oji Igbo:

Ndi Igbo anaghị akọ oji iji ree ma nweta ego. Ọtụtụ oji puru n'ala Igbo bụ ndamaala (ihe ipu n'onwe ya na-enweghị onye kuru ya). Osisi oji anaghị etokawa ogologo.

Ọ bụrụ na a na-akọ ya, a na-akwụwa mkpuru ya ọtọ ebe isi ya ga-ewelite elu. Ọ na-epute, ihe a na-ahụ na-abụ ihe na-aha ka ọdụ mkpisiaka n'isi ya na-akpụ ihe ọcha n' ọnu. A na-ewete aka n'ihe dika ọnwala atọ, ihe ọcha ahụ etonyite, chawa ndu ndu n'elu ala.

Na mbụ, oji Igbo abughị ihe a na-akpụ taa, ọ mja echi. Ọ na-ewe ihe kariri afọ iri na ise tupu ọ mịwa. Ma site n'usoro ogbara ọhuru e nwere n'oru ugbo ugbo a, ọ na-amizị tupu afọ iri.

Mmalite Oji N'ala Igbo:

A si na a chọwa isi ọchụ, a chọwa ndi Ọka makana ọ bu Ọka bụ uru kpuru mma na egbe e ji egbu mmadu. Akuko mmalite oji n'ala Igbo tinyere isi n'aka Eri. N'ebe a, ọ ga-aka mma na e deputara ya ka Idigo (2001:24) siri kọọ ya. Idigo kwuru na akuko ọbula gbasara mmalite oji n'ala Igbo bụ Eri mutara Igbo niile ka a ga-ajụ. Eri dika a maara si n'agburu Gad (otu n'ime umu iri na abuo Jekob mutara) n'ala Izrel (Gen, 46:17).

Mgbe Eri hapuru ala Izrel gaa biri n'ebe mbu o bibuuri a na-akpo Eriaka, ọ kpọ otutu mmadu. Otutu n'ime ha nwuru n'uzo nihi ike ogwugwu, ufodu ka anu ohia gburu, ufodu sibagara ebe di iche iche ebe ufodu so Eri rute Eriaka. Ndi so Eri rute Eriaka ji ya mere nna. Ha buru otu ezinaulo nwere iwu na-echekebe ha.

Ihe ha na-eme bu na o rue oge uhuruchi, ha niile agbakolata rie nri, lakpue n'ulo ha di iche iche. O rukwa n'oge ututu, ha niile agbakolatakwaa, gbaa azi ututu, gawakwa n'ihu oru ha di iche iche. Eri n'onwe ya dika onye enweghi mmasi ino otu ebe na-arughi ihe obula, na-achukwa nta n'oge abali. Mgbe ufodu ọ buru na ọ chughi nta, ọ gaa oku azu. Ufodu oge, o nwere ike ino ichu nta, chi aboo nke mere na nlotu ya na-abukari n'ututu.

Ọ bụ n'otu n'ime igba nta ya ahụ ka ọ nọ wee fue ụzọ. O rue n'ubochi nke ise, ọ chọta ụzọ ya. Ma tupu ọ chọta ụzọ ya, ihe o jiri

mezie ihe oriri bu naani mkpuru osisi di iche iche. O mekata tugharia obi n'iri mkpuru osisi chara acha, malitezie riwe nke achaghi acha. Ubochi ahụ, ọ ghotara otutu mkpuru osisi achaghi acha. Ma mgbe ọ noro ka o zue ike, ọ gbaliri kpechapulata azu mkpuru ndi ahụ ma rie ihe niile. Dike (1985:166) wee na-akwado omume a si;

Ihe na-egosi ezi nnabata bu iche oji. Oji na ibe ole o nwegara nwere ihe ha na-akowa. Iche oji ugo na-egosi nnabata nke obiumeala. Otu ahụ oji si acha n'otu aka ahụ na-akowakwa udi obia biara be mmadu. Oji gbara anọ na-egosi na ihe ojoo ga-eme

Ubochi ahụ Eri tachara mkpuru osisi a, o nwetere ike nke na ura atughi ya. O wee naghachi azu, ghotu mkpuru osisi ahụ ozọ. O dowere ya ofuma ma were ya laa ulo. Site n'ichoputa mkpuru osisi nyere ya ume ma mee ka o guzoro, ruo oru na-arahughi ura, ọ gbara mbu ihu na ya na-ata ya mgbe obula ọ choro ime ihe siri ike. Ihe a mere na otu ubochi mmiri zoro nke buuru ihe niile di n'ulo ya ma e wezuga oji. Mgbe o lere anya ihe ọ ga-eme, ọ hughị o wee chita oji ahụ bu naani mkpuru osisi ọ huru be ya, taa ya hie nne, gawa oru.

Ọ ruru oru ogologo oge ubochi ahụ na-enweghi ike ogwugwu ma aguru agughi ya. Ọ bu ebe a ka ọ nọ mata mkpuru osisi nke na-enye ya ume. Malite ubochi ahụ ka o jiri kwue na oji bu ihe ga-eme ka mmadu ghara irahu ura na-achoghi mkpuru osisi ndi ozo ọ na-ata ha na ya. Nihi ya ka o ji malite na-asopuru ma na-efe oji ofufe.

Mputara Oji:

Mkpuru osisi a enweghi aha rue mgbe ndi obia bjakwutere Eri. Eri wee gwa nwunye ya ka ọ gaa chita mkpuru osisi ahụ. Mgbe nwunye Eri chitara ya, ndi obia ahụ aghotaghi ihe ọ bu. O wee gwa ha na ọ bu mkpuru osisi. Ma mgbe ha choro imata ihe gbasara ya kariya otu ọ gwara ha, ọ gwara ha na ọ na-eme mmadu ka o sie ike ma guzoro kem. N'asusu ya, *O na-eme ka aru jja ajja*. Ka ha richere ya, ọ juo ha ma o meela ha ka ha jiri ajiri –“O jigo unu aru aji” (Idigo, 2002:20). Ọ bu site n'ajuru ahụ ka oji siri nwete aha ya. Ka o sila di, Ukaegbu

(1991:42) kowara oji n'udi a: "O – Omenala, J – jikotara, I – Igbo nke putara Omenala jikotara Igbo." Ka o sila di, e tere ugba, e tere azu, onye obula nwere ohere ikwu uche ya.

Otu Iche Oji Siri Malite N'ala Igbo:

Akuko koru na Eri dika onye a maara amara n'okirikiri ya, na-enwe otutu obia. Site na mmasi o nwere n'oji, o mere ya o dika iwu na o ga- enye obia obula o nwere oji tupu ihe obula ozo. Site n'omume di otu a, ndi be ya, malitere fionmiwe ya mgbe obula obia biara, a sigodiji na o noghi ya. O bu n'imeso ndi obia omume di otu a ka otutu mmadu jiri malite mewe otu ihe ahụ ebe ha hutara ya dika ihe ziri ezi.

Na mbu Eri malitere chekwebe oji maka ndi obia. O mecha choputa na oji choru ilete anya nke oma. E meghi otu a ga-eme ka oji mebie. Ma mgbe Eri lere anya hu na ya enweghi ike ime ihe di na nchekweba oji, o haara oru ahụ hanye n'aka nwunye ya nke nta. O bu nwunye ya ahụ chekwebere oji ahụ nke oma .nke mere na mgbe obula obia biara nwunye ya agaa ebe o dowere ya, wete ya ma bunye di ya ka o cheere obia. Site n'omume di otu a ka oru ichekweba na iweputa oji mgbe obula obia biara jiri buru oru ndi nwaanyi n'ala Igbo.

Ukpuru Eri Tooro Ndi Ya:

N'ogologo oge Eri biri n'owa, o gbaliri hu na ndi mmadu ghotara ihe gbasara oji ma were ya dika ihe di elu na ndu ha, na ndu umu umu ha ebighi ebi. O malitere emume oji dika ihe a na-akwanyere ugwu nke gbasaworo n'ala Igbo dum taa. Obodo obula n'ala Igbo ghotara na Igbo enweghi ihe ha na-eme ma e wezuga oji.

Uru Oji Bara:

Dika e kwurula na mbu na Igbo were oji dika opuriche na mkpuru osisi ndi ozo, a ga-ahuta nke a site n'inyocha uru o baara ndi Igbo.

Igbo ji oji agba ndu. Mgbe obula mmadu abuo maobu karija na- enyo onwe ha enyo maobu nwere esemokwu, a na-agba mbu hu na e doziri ya bu esemokwu. O buruna e dozichaa okwu ahụ, ihe ozo a na-eme bu ihu na o nweghi ebe ozo mmiri siri hie site n'ime ka ndi di otu a nwe oriko maobu ogbugba ndu. Otu n'ihe e ji agba ndu ma na-

emekwa oriko bu oji. "Mmadu iju ita oji na-egosi mmadu ibu ihe ojoo n'obi maobu obi adighi ocha" (Egbeson, 2001:40).

Anedo (2007) na kowa ngwa oru dibia afa, kwuru na oji so na ngwa oru dibia afa. O kwuru na e nwere ndi dibia afa oji nke na-egosi na e ji oji agba afa. Ihe o putara na iji maa atu, o buru na mmadu choru ija maobu ime ihe wee gaa na nke dibia afa oji, o puru isite n' iwa oji, kowaara ya ije ya o ga-adi mma maobu na o gaghi adi.

E wezuga Chukwu, Igbo nwegasiri ihe ofufe na nsopuru ndi ozo di iche iche n'usoro ekpemekpe ha. Mmuo ndi ahụ buga ndiichie, alusi di iche iche, diri gawa. Ihe mbu ma burukwa okacha mkpa e ji arigta ihe n'ihu mmuo ndi a bu oji. Ya mere na onye obula choru mmeko ya na ndi mmuo, na-amalite n'inye ha oji iji hu na udo di n'etiti ha na ya.

Ihe ndi Igbo ji oji eme bara uba. A na-eji ya achu aja; ahu iyi; arig arig; ma wekwara agwo orja. Oji na-agba ume ma na-achukwa ura. A gawa okwu nwaanyi ma oji abataghi, mara na e bidobeghi. O bu ya bu isi n'ile orja.

Mmechi:

Igbo bu agburu maara ihe bu ugwu ma na-akwanyekwere ya mmadu ibe ha nakwa ihe ndi ozo e kere eke nkwanye ugwu ruuru. A bia n'ihe niile o kachasi osisi Chineke kere n'owa a, o nwebeghi nke a ga-asi na Igbo na-asopuru maobu na-eke karija oji na mkpuru ya. O putaghi na Igbo enwegaghi osisi nsu ndi ozo ga di ha mkpa n'ihe gbasara ekpemekpe ha. Ha nwegara osisi ndi a: ogilisi; ngwu; nkwi; abosi; akpu ogwu na ofo mana o nweghi otu n'ime ha Igbo ji emere ihe ma oji abataghi.

Osis niile a buga ihe nnochite anya ihe ofufe maobu ojezi ha ma o nweghi nke Igbo na ibe ha na ndi mmuo ji eme oriko na-abughi mkpuru oji. Dika Idigo (2002:58) kwuru, "Oji bu osisi sitere ebe mmadu enweghi ike ikowali, bia were isi onodu na ndu ndi Igbo"

Igbo kwenyere na Chukwu kechara oji, hanye ya n'aka ndiichie ka o buru igodo ezi mmekorita mmadu na ibe ya, mmadu na ndiichie nakwa mmadu na Chukwu. Oji were buru mkpuru ndu otu ahụ o siri dowe ahụ ka mkpuruobi mmadu. N'ezikwu, ebe obula e nwere

ogbaghara n'ala Igbo, naanị oji na-adajulata ya niihina oji bata, ụzụ adorụ (akwụsi). Nke a na-egosi na oji bụ mkpuru udo. "A naghị ewebete ya ebe obula a na-alu ogwu" (Idigo, 2002: 58). A ga-emeriri udo tupu e webata oji iji were machie ya bụ udo n'etiti Chineke, ndiichie na mmadu onu n'agbanyeghi ka ya bụ onya siri ghoọ apa. Ya mere, iji hu na e mechiri kpam kpam onya di n'etiti mmekorita mmadu na ibe ya, onye obula aka ya di n'esemokwu ahụ ga-esonyeriri n'oriko nke oji nọ n'etiti ya. Mgbe e mere otu a, o gosi obi di ocha na ezi echiche. O bụ ya mere o jiri di ka mkpuruobi mmadu ka a ga-asị na o na-ekwuputa obi mmadu.

Edensibja:

- Ajamma, E. U. *The Age Grade System. Apapa*. E. U. 2005.
- Anedo, A. A. O "Violation of Taboos among Omambala People: The Socio-Political Implications". Unpublished M.A. Thesis. Awka: Nnamdi Azikiwe University . 2004.
- Anedo, A. A. O "Afa (Divination): The Mouthpiece of the Unseen". Unpublished Ph.D. Dissertation. Awka: Nnamdi Azikiwe University. (2007).
- Basden, G. T. *Niger Igbos*. London: Frank Cass. 1966.
- Dike, A. A. *The Resilience of Igbo Culture*. Enugu : Fourth Dimension. 1985.
- Egbeson, M. O. *Oji Igbo in Igbo Culture and Inculturation*. Awka: Doone. 2001.
- Ekwealor, C. C. *Omenala Na Ewumewu Ndi Igbo*. Onitsha: Palma 1998.
- Idigo, F. C. *Eri Kingdom of an Igbo King from Israel*. Lagos: pros. 2001.
- Idigo, A. C. *Oji: The Cornerstone of Igbo Traditional Ceremonies*. Enugu: Snaap. 2002.
- Nwilo, A; Nnadi, E. & Nwade, E. "Ihe Oji Putara Na Ndu Ndi Igbo". Unpublished N.C.E. Project. N.O.C.E.N. 2006.
- Ogbalu, F.C. *Omenala Igbo*. Onitsha: Varsity Press. 1974.
- Ogbalu, F.C. *Ndu Ndi Igbo*. Onitsha: Varsity Press. 1981.

- Osuagwu, B.I.N. *Ndi Igbo Na Omenala Ha*. Owerri: Macmillan. 1979.
- Ukaegbu, J.O. *Igbo Identity and Personality Viz-a-Viz Igbo Cultural Symbols*. Enugu: Salamanca. 1991.
- Uzokuwu, E.E. "Igbo World and Ultimate Reality and Meaning" In *Lucena*. Enugu: B.M.S. 1983.